

CZU: 027.5:[002:004]=135.1

BIBLIOTECILE PUBLICE ȘI DIN REPUBLICA MOLDOVA ȘI PROVOCĂRILE ACCESULUI LA CARTE ELECTRONICĂ

*Elena TARAGAN, drd. USM,
șef sector, Secția studii și cercetări, BM „B.P. Hasdeu”*

Rezumat: Pe 29 noiembrie 2024, cu sprijinul Ministerului Culturii, Consiliul Biblioteconomic Național a organizat discuția publică „Facilitarea accesului utilizatorilor de biblioteci la cărțile electronice”. Evenimentul a reunit bibliotecari, editori, specialiști IT, experți în drepturi de autor și scriitori pentru a aborda provocările accesului la cărți electronice în bibliotecile publice din Republica Moldova. Discuția a evidențiat necesitatea unor reglementări clare privind drepturile de autor, a colaborării internaționale și a parteneriatelor public-private pentru a facilita accesul durabil la cărți electronice.

Cuvinte-cheie: biblioteci publice, cărți electronice, acces la informație, digitalizare, infrastructură digitală, drepturi de autor, Consiliul Biblioteconomic Național, inteligență artificială, platforme de împrumut, Open Drive.

Pe 29 noiembrie 2024, a avut loc un eveniment cu un subiect de interes major la ora actuală, care ține de activitatea bibliotecii ca actor central în asigurarea accesului la informație, dar implică și multe alte domenii de activitate, care furnizează informație și protejează accesul la ea. Este vorba de discuția publică „Facilitarea accesului utilizatorilor de biblioteci la cărțile electronice”. Evenimentul a fost organizat de Consiliul Biblioteconomic Național, cu sprijinul Ministerului Culturii al Republicii Moldova, și a adunat bibliotecari, editori, specialiști în domeniul drepturilor de autor, specialiști în domeniul IT, scriitori.

În cadrul discuției publice, au luat cuvântul dr. Mariana Harjevschi (președinte al Consiliului Biblioteconomic Național), Vitalie Eșanu (antreprenor în IT), Ion Țigănaș (expert în domeniul dreptului de autor), Elena Pintilei (președinta ABRM), Teo Chiriac (președinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova). De asemenea, a susținut un discurs memorabil Stephen Wyber (director Politici și Advocacy, IFLA).

Primul vorbitor în cadrul discuției publice a fost dr. Mariana Harjevschi, președintele Consiliului Biblioteconomic Național

și directorul general al Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu” Dumneaei a prezentat comunicarea „Accesul la cărți în era digitală: o nouă paradigmă în biblioteci”:

„De ce noi, bibliotecile? Pentru că ne propunem, în contextul celor mai recente tendințe, să îndeplinim misiunea noastră dintotdeauna: de a oferi acces la informație, acces la carte. Înțelegem că, acum, pe fundalul apariției mai multor oportunități, și alți actori intră pe piață, astfel încât apar bibliotecile digitale, cu acces limitat. Apar în mediul virtual și resurse piratate. Apar și multe altele care îl fac confuz pe utilizatorul nostru, iar noi trebuie să venim cu resursa credibilă, veridică și accesibilă. O țară care își dorește să adere la Uniunea Europeană trebuie să respecte norme juridice privitoare la accesul la aceste resurse. Bibliotecile din UE sunt deja la o altă etapă. Noi ne aflăm abia la etapa de conștientizare a acestui aspect. Bineînțeles, dorim să ne aliniem la această tendință globală, să contribuim la educația elevilor, studenților, să devenim o resursă importantă pentru cercetători. Cărțile, fie ele de ficțiune, accesibile prin bibliotecile publice, resursele academice sau prin bibliotecile universitare, trebuie să fie disponibile pe platforme online. Bibliotecile publice, cât și cele universitare, își doresc foarte mult această aliniere la obiectivele Uniunii Europene. Pentru Republica Moldova aceasta este o provocare.

Provocările noastre țin de mai multe aspecte. Încă avem o infrastructură digitală insuficientă, un cadru de reglementare neconsolidat, precum și lipsa formării profesionale pe acest segment. De aceea, e necesar să dezbatem acest subiect pentru a diminua decalajul

*Mariana Harjevschi, director general, BM „B.P. Hasdeu”,
președinte al Consiliului Biblioteconomic Național.*

dintre o țară cum este Republica Moldova și țările europene, precum și decalajul pe care îl avem acum în țară, între zona rurală și cea urbană. În țară, avem 2563 de biblioteci, care dețin un fond de 57 milioane de cărți. Imaginați-vă, ce ar fi dacă această cifră ar fi și în acces online? Este un lucru care e foarte dificil de pus în aplicare imediat. Vorbim de infrastructura slabă a bibliotecilor: în Republica Moldova, din cele 2563 de biblioteci, doar 1998 sunt conectate la Internet, și toate acestea au 8256 de calculatoare. Bibliotecile care au infrastructura tehnologică necesară și bibliotecarii formați întâmpină alte provocări. Mai puțin de 5% dintre ele au licențe pentru platformele de cărți electronice. Este vorba despre bibliotecile din învățământ și despre o singură bibliotecă publică din Chișinău. E o problemă. Vă invităm totuși să privim foarte optimist acest lucru și să-l vedem ca pe un segment neexplorat, dar cu mult potențial pentru o colaborare internațională.

Un alt aspect ține de reglementarea platformelor de împrumut. Acestea trebuie să fie privite prin prisma respectării drepturilor de autor. E nevoie ca legislația noastră să fie aliniată la legislația internațională. Altfel, ar trebui să avem doar cărți ale autorilor autohtoni. Dar bibliotecile de astăzi includ literatură din diverse țări, ale diverselor edituri, în diferite limbi etc. E important, la elaborarea acestor platforme, să ne gândim cum protejăm creatorii de conținut și datele personale ale utilizatorilor. Stabilirea normelor clare pentru gestionarea licențelor ține foarte mult de modul în care bibliotecile negociază cu editorii, cu autorii. Bibliotecile văd acest aspect foarte diferit. Unele instituții calculează numărul de împrumuturi simultane, altele își restricționează sau își extind termenul de împrumut. De aceea, cadrul de reglementare nu doar se axează pe drepturile de autor, dar vizează și mediul biblioteconomic. Pentru că, altfel, în cazul în care aceste reglementări nu sunt puse pe o agendă comună, ele pot limita activitatea bibliotecilor.

Fiecare țară își găsește propria denumire a acestei biblioteci sau baze de date. Uneori, unele țări au o multitudine de platforme, pentru că încearcă să-și găsească nișa unde fiecare editură poate să se expună. Alteori, este vorba de o anumită tematică. Unele baze de date oferă și disponibilitatea cărților în format audio, altele chiar și în format video. Un exemplu important ar fi platforma Open Drive, care devine tot mai accesibilă și în zona europeană, deși a fost dezvoltată în SUA. Accesând Open Drive cu permisul de bibliotecă, utilizatorul poate avea acces la această bibliotecă. Marea provocare pe care o au bibliotecile din SUA este negocierea numărului de împrumuturi, a numărului de accesări și descărcări ale cărților, negocierea perioadei de împrumut a cărților ș.a. Biblioteca fără frontiere, Biblioweb a Franței, oferă doar literatură franceză și literatura dedicată educației. În Suedia, platforma oferă serviciu de împrumut al cărților electronice doar pentru bibliotecile publice și este accesibilă gratuit.

Vitalie Eșanu, antreprenor în domeniul IT.

În România sunt mai multe platforme. Să menționăm, spre exemplificare, portalul Citește.ro, la care, în curând, vom avea acces și noi. Aici se găsesc și cărți editate de Oxford University Press sau Harvard University Press. Personal, am văzut baza de date din Finlanda. Se consideră că, anual, utilizatorii fac circa 500 de mii de împrumuturi de cărți electronice și au la dispoziție circa 200 de mii de cărți, rezultând că, în medie, fiecare carte se împrumută de 2 ori pe an. Baza de date din Suedia include cărți electronice și cărți audio, fiind accesată anual de circa 1 milion 300 mii de utilizatori.

E necesar să conștientizăm importanța accesului la cărți electronice și să avem un cadru sustenabil în acest sens. De asemenea, e nevoie ca legile să fie elaborate pe termen lung și să fie încurajat parteneriatul public-privat. Ar fi recomandabil ca asociațiile profesionale să elaboreze ghiduri și metodologii de organizare a acestor platforme, să se promoveze colaborarea dintre biblioteci, eventual să se constituie un consorțiu al bibliotecilor. Să promovăm ideea reducerii costurilor de licențiere”.

Totodată, Mariana Harjevschi, președintele Consiliului Biblioteconomic Național, a pledat pentru colaborarea dintre edituri, în ciuda unor aspecte concurențiale pe care l-ar presupune crearea unei platforme comune.

Al doilea vorbitor în cadrul discuției publice a fost Vitalie Eșanu, antreprenor în IT. Dumnealui a prezentat comunicarea „Viitorul cărților: transformarea lecturii prin tehnologie”. Vitalie Eșanu a expus în mod succint cele mai importante trenduri, ce țin de paradigma informațională, aruncând o privire spre trecut, cu intenția de a intui viitorul:

„Probabil, să fi fost primul care am adus digitalizarea cărților în Republica Moldova. E vorba de anul 1996, când am digitalizat sute de cărți cu scopul de a le trece în bibliotecile școlilor, prin «Biblioteca școlarăului». Cam de atunci au început relațiile mele cu scriitorii și cu editurile. Sunt puțin mai «extremist» – spre deosebire de bibliotecari, văd puțin altfel bibliotecile în viitor. Văd viitorul bibliotecilor în biblioteci de idei, nu de cărți. Și am să explic ce înseamnă acest lucru. Acum a apărut un nou «animal» pe piață, este vorba de Inteligența Artificială. Și ea conține această metodă de a stoca idei. Este un mecanism matematic prin care transformi textul în niște cifre și, dacă scanezi toate cărțile și le transformi în idei, omul care vine la bibliotecă poate să caute idei. El va afla ce idei sunt în domeniul acesta, nu ce cărți. Și, instantaneu, în câteva secunde, poți să-i furnizezi toate cărțile, cu pagina și rândul care conțin ideile căutate. Iată astfel lucrez eu azi.

Noua paradigmă care se conturează în lume este aceea că o carte reprezintă o stocare de idei, care pot fi transmise.

Acum, este o vorbă: tehnologia aceasta progresistă nu este uniform distribuită. În trecut, cumpăram mai multe cărți digitale. Am peste 150 de cărți, cumpărate cu bani grei, cu peste 15-20 de dolari per carte, printr-un mobil. Astăzi, Amazonul îți permite să închiriezi cărțile, nu mai este nevoie să le cumperi. Iar un nou trend în lume referitor la cărțile digitale sunt cărțile infinite. Acest trend este popular în China. Scriitorii scriu câte un capitol și oamenii plătesc per capitol. Poate, va prinde și la noi. Un model de business pe care în viitor l-ar putea avea bibliotecile este următorul – toată arhiva națională de cărți poate fi digitalizată și apoi vândută la companii care produc Inteligență Artificială. Mai există un trend – Chat with PDF: chatul îmi spune ce idei sunt în cartea respectivă. Dacă această carte este în

engleză, Chatul îmi va expune despre conținutul ei în română. Noua paradigmă care se conturează în lume este aceea că o carte reprezintă o stocare de idei, care poate fi transmisă.

Cum se procedează la Amazon? Scrii o carte în Word, o dai la Amazon, ei îți dau un ISBN, pun prețul și încep a o vinde, dându-ți rapoartele despre cât de mult s-a vândut. În Republica Moldova, încă nu avem un mecanism ușor de a vinde cărți digitale, pentru că nu există un mecanism de protecție, de securizare a dispozitivelor. Adică, tu trebuie să ai toată infrastructura cap-coadă care să protejeze cartea cu drept de autor. Desigur, dacă vrei să o expui public, o pui pe Internet într-un PDF și oricine poate să o descarce. Însă dacă vrei să faci bani, trebuie să ai infrastructura, care la noi lipsește.

Destul de recent, a fost un scandal vizând faptul că unele cărți apar ca piratate, iar companiile IA care scanează tot Internetul,

scanează accidental și cărțile piratate. Dar, ca să mă înțelegeți corect, IA-ul nu vă păstrează ideile exact așa cum le-ați formulat. Din ce cauză? Simplu: matematic, IA-ul funcționează ca și creierul care face un fel de compresie. IA-ul nu păstrează ideea ta exactă, el păstrează niște patternuri. Are tendința să păstreze ideea numai dacă ea se întâlnește foarte des. De exemplu, dacă îl întrebați când s-a născut George Washington, o să vă spună exact, dar dacă îl întrebați când s-a născut Ștefan cel Mare, răspunsul ar putea să nu fie într-atât de exact. Și asta pentru că, din tot volumul informațional care se acumulează în IA, doar 0,2% este în limba

română. O problemă foarte mare este cea culturală. ChatGPT înglobează majoritar cultura americană, 80% din text e american, 15% e chinez și restul e de altă limbă. Din cauza aceasta, el nu cunoaște foarte bine tradițiile noastre, cultura, poezia noastră, iar dacă vrem ca în viitor cultura noastră să capete mai mult spațiu, trebuie să expunem cărțile noastre digitale.

În trecut, era foarte greu să tipărești o carte. Astăzi, să pretinzi că ai scris o carte și că ești unic este aproape o iluzie. Lumea începe să renunțe la Copyright. Era o vreme în lume când era foarte greu să produci informația, acum e foarte ușor. În viitor, vor rămâne oameni creativi, iar IA va fi o unealtă. Pentru că ideile aparțin oamenilor”.

Foto: Victor BUJU, Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”

În trecut, era foarte greu să tipărești o carte. Astăzi, să pretinzi că ai scris o carte și că ești unic este aproape o iluzie. Lumea începe să renunțe la Copyright. Era o vreme în lume când era foarte greu să produci informația, acum e foarte ușor. În viitor, vor rămâne oameni creativi, iar IA va fi o unealtă. Pentru că ideile aparțin oamenilor”.
